

A társadalmi nevelés jelentősége a polgári kötelességek és a hazafiság szempontjából.

Két áramlat találkozik folyton a társadalmi életben, melyek látszólag különböző, sőt ellentétes természetűek. Ezek a társas fejlődés igazi benső hajtó erői, melyeknek haladó vagy visszafelé irányuló mozgása ama társadalmi őserők helyes részarányától és kölcsönös kiegyenlítődésétől függ. Ez a két őserő az ember egyéni és társas ösztöne.

Vannak idők, midőn majd az egyik, majd a másik áramlat kerekedik fölül, de az ilyen zavarodás rendszeren meg szokta bőszülni magát. Nem ok nélkül panaszkodik JODL F., hogy az egész nemzedék, melyhez mi tartozunk, az önzés és az erősebb joga egyedül boldogító tanának hatása alatt nőtt föl; azért erre a tudományos tévedésre nem lehet eléggé utalni és a most fölcseperedő nemzedéket nyomatékosan figyelmeztetni, hogy a féktelen önösség ösztöne, melynek szerves érvényesülésétől a közjólét és haladás lendületét várták, voltaképp csak a kíméletlen kizsákmányolás rendszerét teremtte meg. Szemben a társadalmat mindinkább elkülönülő ellenséges táborokra bontó kizárólagos önzéssel – manapság különös nyomatékkal hangoztatják az egyes hivatások és egyének mindent felölelő solidaritását.

A solidaritas fogalma újabban BOURGEOIS által bizonyos bölcséleti jellegű rendszerré dolgoztatott föl. Ez a bölcsész apostola az új tannak azt mondja, hogy a solidaritas mindennek fölött áll. Az a társadalom szülő anyja és egyúttal forrása a tiszta emberi erkölcsnek, melynek követelményei szigorúak, de parancsai és kötelező kijelentései az emberi társadalom mechanizmusában gyökereznek. BOURGEOIS nézete szerint ez a társadalomtani alapon nyugvó erkölcsstan van hivatva a methaphysikai alapon álló erkölcsi rendszereket kiszorítani helyökből.

A solidaritas etikájának alapelve a következő mondatban foglalható össze: »Mindaz, a mik vagyunk és a mink van, oly adomány, mely visszafizetendő; az összes szolgálatok és jótétemények, melyeket a társadalomtól nyertünk, a köznek részünkről ismét visszaadandók.*)

*) L. BOURGEOIS: La solidarité, 3 kiad. bevezetés.

Egyáltalán nem akarjuk a solidaritás gondolatának pædagogiai és erkölcsnemesítõ értékét kisebbiteni, sõt meggyõzõdésünk, hogy a tanításban nem lehet a társas hivatásoknak egymástól való kölcsönös függésére eléggé utalni. Erre számtalan alkalom kínálkozik a népiskolától kezdve a fõiskola legmagasabb fokáig. De a solidarismusnak mint empirikus ténynek nevelõ hatását nem szabad túlbecsülni. Mert teljesen igaz az, a mit FOUILLEE A. BOURGEOIS solidaritási etikájáról mond: »A mik vagyunk és a mink van, az adomány, ebben áll a természetes solidaritás; azt vissza kell adnunk, ebben áll az erkölcsi solidaritás, és ez az utóbbi nem is oly egyszerű következtetés az elõbbibõl, ha magasb motívumot nem iktatunk közéjük.*)

Ezzel a kevés szóval ki van mutatva az empirikus solidaritáson nyugvó etikának elégtelensége. Nem elég tudniillik a kölcsönös függésben álló tényleges solidaritásra való utalás. Igazi pædagogiai és jellemképezõ becse a természetes solidarismusnak csak akkor lesz, ha vele párhuzamosan a társadalmi igazságérzet és az erkölcsi kötelességérzet is kifejlõdik. Ez az etikai solidarismus, melylyel egyedül lehet a társadalmi összhangot megteremteni. »A forradalom – azt mondta BOURGEOIS a társadalmi nevelésügyi párisi congressuson 1900-ban – meghozta az emberi jogok kijelentését; most még a kötelességek kijelentését kell ahhoz füzni.« De ennek a kijelentésnek az ember erkölcsi érzéke által kell történni. SIDGWIGK HENRIK, BUTLER-re hivatkozva, azt mondja: »A man knows certainly, but he does not certainly know what will lead to his happiness. The moral judgments, that men habitually pass on one another in ordinary discourse, imply for the most part, that duty is usually not a difficult thing for an ordinary man to know, though various seductive impulses may make it difficult for him to do it. And in such maxims, as that duty should be performed »adviene qui pourra«, that truth should be spoken without regard to consequences, that justice should be done »though the sky should fall,« it is implied, that we have the power of seeing clearly that certain kinds of action are right and reasonable in themselves, apart from their consequences.**)

*) Revue des deux Mondes 1901. július, 15. füzet, 390. 1.

***) H. SIDGWIGK: The Method of Ethics, 7. kiadás (1907), 200.1.

Kell tehát a fizikai és biológiai jó és rossz érzés fölött álló erkölcsi világrendnek léteznie. Az a legfőbb jó, mely után az embernek törekednie kell, a lelki egyensúly, mely azáltal érhető el, ha az emberi cselekvés az erkölcsi világrend követelményeivel tökéletesen összehangzik. Ennek az erkölcsi világrendnek, nem mint a természet ellentétének, hanem mint kiegészítőjének kell, úgy miként az emberben él, az ember alsóbb és magasabbrendű ösztöneinek szabályozását intézni.

A nevelés feladata tehát az ember amaz alaptulajdonságait tökéletesbbiteni, növelni és nemesíteni, melyek az akaratnak és cselekvésnek egybeváogóságában az erkölcsi világrend követelményeivel az élet eszményének megvalósítására törekszenek.

Az etikai solidaritás valóban csak az embereket összekötő testvériség és az etikai egyenlőség alapján érhető el. Itt különösen ez utóbbit kívánjuk hangsúlyozni, mert az abszolút egyenlőség eszméje a természettudományi fölfogás következtében oly sok sérülést szenvedett. Hiszen már a horror aequalitatis-ról beszélnek, mint a hogy azelőtt a horror vacui-ról volt szó.

Es mégis, úgy tetszik nekünk, hogy az egyenlőség a társadalom épületének emeléséhez és a társadalmi élet összhangjának alakulásához elengedhetlenül szükséges. Hogy ennél fogva a tudomány által megállapított tényekkel ne ütközzünk össze, az egyenlőség gondolatának megfelelő ethico-sociológiai formuláját kell föltalálnunk. A formula törvényt jelent ki, de nem olyat, mely szükségkép megvalósul, hanem olyant, melyet meg kell valósítani, egy oly eszményt, mely felé a társadalmi élet halad, míg emelkedőben van, ellenben, ha azt tekinteten kívül hagyja, akkor hanyatlásnak indul.

Ezzel a megjegyzéssel – a kikerülhetetlen természetes különbség daczára a képességek és tehetségekben – a társadalmi összhangot a mechanikának egy eléggé ismert formulája által lehet megérzékíteni: $P:Q=p:q$. Szavakkal kifejezve ez annyit jelent, hogy a társadalmi igazság azt követeli, hogy minden társas erő (képesség, ügyesség, bírás, hatalom, tekintély és fizikai erő stb.) egyenlő arányban legyen az elvégzendő társadalmi munkához (a munkát legtágabb értelemben véve, értve azon az összes polgári kötelességek teljesítését, a szellemi és a jótékonyági munkásságot is), és viszont a magasbrendű erő-

kifejtésnek nagyobb társadalmi felsőbbtség feleljen meg. Ez a viszony a következő eszmei egyenletet adja: $Q = \frac{P}{q}$, mely szerintünk annak az etnikai egyenlőségnek formulája, a melyre az ethikai nevelésnek törekedni kell. Sehol sincsen az ethikai igazság úgy kidomborítva, mint Jézus ama szavaiban, melyekkel tanítványait arra oktatja, hogy a valódi nagyság a munkában, a szolgálatban, vagyis a kötelességteljesítésben rejlik. »Aki közületek nagy akar lenni – mondta, miután hangoztatta azt, hogy v sem azért jött, hogy szolgálják, hanem hogy szolgáljon – az uralótok legyen, és a ki első akar lenni, az szolgáljon benneteket.«

Mindenek fölött a polgári élet az, mely kell, hogy társas tevékenységünket igénybe vegye. De helyesen kifejlődött társas érzék nélkül a polgári kötelességek, melyek különben egyúttal a polgári jogok biztosítékai is, csupán kellemetlen és nyomasztó terheink lesznek. Kell tehát, hogy valamennyi társadalmi erőnek szükségképpen közreműködésére s a polgári szabadság és kötelességteljesítés közti összefüggésre utaljunk folyton. Az ember, mint társas lény, sem a társadalomból, de még közbötlén környezetéből sem szakíthatja ki magát.

Hiszen alapjában és valósággal társadalmak vannak, és nincs egy emberi társadalom, mely utóbbi tulajdonképp csak elvont fogalom. Az ember, mint egyén nincs, a társadalom egész alkatába közbenvetetlenül beillesztve, hanem mindenekelőtt egy társaságnak, és pedig annak a tagja, mely őt szülte, nevelte és szellemileg kifejlesztette. Azért az ember a társadalom ama részével van összeköttetésben, mely különösen az ő társadalmá: szülőföldével, hazájával, nemzetével. Ezek által és ezekkel együtt tartozik ő a nagy emberi társadalomhoz. Abból meríti socialis erejét és minden társas működésének ott kell kezdődni és végbe-menni. Ebben áll a hazafiság és a honszeretet társadalmi kötelessége. Ez tehát oly társas ösztön, melynek az egyesüléshez es nem a szétváláshoz kell vezetnie. A hazafiatlanság azért egy-értelmű a társiatlansággal. De a valódi hazafiság csak ott fakadhat, virágozhat és hozhat jó gyümölcsöket, a hol az igazi társadalmi érzék és a solidaritas, az összetartozandóság, helyes gondolata otthon van. Javaslatainkat ezeknél fogva a következő pontokban foglaljuk össze:

A). A társadalmi nevelésnek az egyénit társadalmi értéké kell fölemelni. Valóban társadalmi a nevelés akkor, ha önálló egyéneket állít a nyáj emberek helyébe. Az egyénit a társiással csak az ethikai solidaritás eszméjének hangoztatása által érhetni el, azért minden alkalommal a tényleg fönnálló kölcsönös függésre kell utalni; az erkölcsi világrendben gyökerező ethikai motívumok által fejlesztendő az igazságérzet, mely az egyetemlegesség kötelességeinek teljesítésére sarkal.

B) Nevelési művészetünk egyik legnagyobb föladata az legyen, hogy az emberekbe az ethikai viszonyilagos egyenlőség eszméjét és abból következő arányilagos kötelességeket, melyek erejének és tehetségének megfelelnek, belecsöpögtesse, sőt belenevelje.

C) Az igazi hazafíság a társadalmi kötelességek teljesítésében áll; társadalmi érzék nélkül nincs hazafíság, e nélkül pedig a társadalmi tevékenység talaja hiányzik. Ez a két egymást kiegészítő ösztön tehát egymással összefüggésben ápolandó és fejlesztendő.

Giesswein Sándor.